

Hry s lidmi

Je respektovaným matematikem i úspěšným dramatikem. Zabýval se teorií her ve věhlasném Ústavu Maxe Plancka – jeho divadelní hru uvádí Národní divadlo. René Levínský, Čech (a tak trochu i Němec), se vrátil do Prahy a pokračuje ve své práci experimentálního ekonoma. Je také pozoruhodným glosátorem politického a společenského dění.

text Lenka Vrtišková Nejezchlebová / foto Tomáš Binter

S

amucl Königgrätz, Helmut Kuhl, Šimon Olivětín, Leo Egerstein, Jan Žďárský, Miro(slav) Bludný – seznam pseudonymů Reného Levínského, jimiž se podepsal pod svými divadelními hrami, je bohatý stejně jako předměty jeho zájmu.

Sedmačtyřicetiletý Levínský je po patnácti letech prožitých v Německu zpět v Česku, pracuje v prestižním institutu CERGE-EI. Zabývá se ekonomickou teorií her a je členem světové Game Theory Society. Hráám se ovšem věnuje i prakticky. Napsal dvě desítky divadelních her: hrály a hrají je amatérské i profesionální soubory. Drama z vědeckého prostředí (temnou komedii s „genetickou“ zápletkou) Dotkni se vesmíru a pokračuj uvádí paralelně pražské Národní divadlo a Městské divadlo v Brně, další jeho hry jsou

aktuálně k vidění v Divadle X10 ve Strašnicích, Paláci Akropolis, v brněnském Národním divadle, v plzeňském Alfě a v libereckém Naivním divadle.

Když Levínský hry nezkoumá nebo je nepíše, komentuje politiku a společenské otázky. A taky debatuje s občany (ne)volíči. „Odmítám se bavit jediné s těmi, kteří kandidují za nedemokratické strany, s jejich volíči naopak mluvím rád, zajímá mě, co je k tomu vede. Je potřeba vstupovat do nových kontextů, dávat si bacha na pobyt ve vlastní bublině. Pak je člověk zoufale přesvědčen, že pravda je to, co si myslí on. A to je průser.“

„Co se týče komplimentů, vydržím jako zvíře,“ napsal mi jednou ironicky, když mi na Facebooku ujela ruka s lajky pod jeho komentáři. Levínský umí být sarkastický a zároveň velmi empatický.

JEHO ŽIVOTOPIS NA WEBU NÁRODNÍHO DIVADLA JE MYSTIFIKACE.

Popustí-li uzdu emocím, má tendenci je hned zase uzemnit. Osobně jsem ho poznala před rokem, když kolektiv časopisu Vesmír, kde pracuje můj manžel, pozvali do Národního divadla na jeho hru; později jsem mu na jiné představení donesla čerstvý výtisk Vesmíru s recenzí. Od té doby se sledujeme a „lajkujeme“ (teda já o dost víc jeho než on mě).

Nedávno se zabil náš společný kamarád. Dozvěděla jsem se to zrovna cestou do divadla na Reného dramaturgii Leomova románu Solaris. A tak jsem drama z kosmické základny, ve kterém je sebevražda jedním z ústředních motivů, sledovala jako v mlze... „Do hajzlu,“ reagoval emotivně René, když jsem mu tu zprávu o kamarádovi napsala. „Navíc mi dluží flašku, vsadili jsme se, jak dopadne první kolo prezidentských voleb.“

Z PIVA DO REVOLUCE

„Narodil se v Olešnici nad Halštrovem v saském Vogtlandu,“ stojí v jeho životopise na webu Národního divadla: prý se původně jmenoval Pravoslav Oelsnitz a „po smrti otce v roce 1970 se s ním matka přestěhovala do stavení své matky ve východočeské vsi Levínská Olešnice, v níž Oelsnitz prožil mládí a podle níž mu i matka v roce 1973 změnila jeho poněkud germánsky znějící příjmení. Křestní jméno Pravoslav mu pak na René změnila v roce 1977, zasažena četbou knižní série ‚Jalna‘.“

Je to samozřejmě mystifikace.

René Levínský se jmenuje René Levínský a narodil se v Hradci Králové. Jinak o své rodině a soukromí mluví neochotně. Radši vůbec.

Mnohem vstřícněji se rozpovídá o svém dospívání v osmdesátých letech a revolučních dnech v kůži studentského lídra...

Od mládí projevoval jisté literární vloh, stejně tak trpěl nadáním matematickým. „Vyhraňoval jsem všechny matematické olympiády. Tedy až po krajská kola. Ta byla jednodenní. Celostátní začínala příjezdem v pátek odpoledne, první kolo bylo v sobotu, druhé v neděli... a já měl už na gymnplu hodně rád pivo,“ naznačuje Levínský, proč v republikových kolech neuspěl. Když se měl po gymnáziu rozhodnout, kam

se vydat, volba byla jasná. ČVUT. „Byla kravina chtít studovat nebo dělat umění, a pak se dohadovat s nějakým bolševikem v nějakém divadle. Můj cíl byl jasný: půjdu na fakultu jaderné fyziky – na katedru matematiky. V kuloárech se šeptalo, že třetina lidí z tohoto oboru zdrhne na Západ při příležitosti první vědecké konference mimo východní blok.“ Plán mu „překazila“ revoluce. Byl ve druháku. Stal se aktivním členem stávkového výboru.

„Revoluce byla pro mou generaci určujícím zážitkem. Celou základku a gympl jsem poslouchal, že mám držet hubu a krok. Český bolševik to měl jasný jak jídelní lístek. Člověk věděl, jaký trest po prohřešku přijde.“ A nabízí srovnání se současnou běloruskou diktaturou, o kterou se zajímá nejen kvůli kamarádům, které tam má. „Lukašenko dělá to, čemu se v teorii her říká random punishment. Lidí trestá náhodně. Někomu se nestane nic, ale čtyři pět lidí do roka zmizí... A to se pak člověku blbě dělá morální účetnictví. Tady jste věděla – nepodepíšu souhlas s okupací, půjdu pryč z funkce. Bylo možné si to promyslet. Tam ne. Nestane se nic, nebo člověka najdou pověšeného na chatě – prý sebevražda. Nikdo neví, co svým protestním činem způsobí sobě, ale hlavně rodině. A fór je v tom, že případný trest pro rodinu bude dáván za vinu tomu, kdo se vzepřel. Jako je znásilněná žena v očích davu, vinna, protože měla krátkou sukni. Sr..ljsi bolševika, zmlátili ti bráčku, tvoje vina.“

Ale to jsme odbočili východním směrem a předběhli čas. Je zima 1989. V Československu. „Měli jsme zasloužený – možná i nezasloužený – pocit, že jsme něco změnili, že se věci dají

měnit.“ Následně však stáli studentští vůdci před rozhodnutím, zda vstoupit do profesionální politiky. „Od nás šel snad jen Jan Bubeník. Nám ostatním se nechtělo opouštět restaurace,“ glosoje svou volbu. „Naštěstí přišla parta, co to dělala zodpovědně a šikovně. Do jisté míry, po jistou dobu.“

VOSTRÝ DEVADESÁTKY A BANÁN

René dál vedl studentský a hospodský život a mezitím psal hry. Pro divadelní spolek Nejhodnější medvídci, který v roce 1988 v Hradci Králové spoluzaložil, napsal své první kusy jako Štěpán Olivětín: Zima, Okluzní fronta (Romantický příběh ze závodní jídelny) a Jéé, sluníčko! Za hru Soirée complémentaire byl poprvé ve finále soutěže o cenu Nadace Alfréda Radoka 1995.

Pro nové tisíciletí – nové jméno. Samuel Königgrätz píše v roce 2000 na objednávku pro Jana A. Pitínského hru Ještě žijí s věšákem, čepicí a plácačkou. „Pitínský chtěl hru o nádražácích. Já mu ji napsal, on si to přečetl a už ji nechtěl,“ shrne to lakonicky. A dodává, že „ze soucitu“ ji nastudoval Andrej

Krob se souborem složeným z Medvídků a herců Divadla Na tahu. O dva roky později hru (s úspěchem u diváků i kritiků) uvedlo Divadlo v Dlouhé a v roce 2006 se dočkala filmové podoby.

Úspěšně dostudoval a dotáhl to na doktorát v oboru teoretická ekonomie. Táhl mu na třicet a táhlo ho to ven. „Zdálalo se mi, že jsem tady už nějak moc dlouho. Jako tady v Čechách. A ty devadesátky, ty byly vostrý, byli jsme deset let nalitý v jednom kuse,“ potvrzuje již okřídlené rčení, že kdo si pamatuje devadesátá léta, ten je nezažil. Bylo třeba vypadnout. Odjel do Německa.

Už v Praze se zabýval teorií kooperativních a evolučních her a experimentální ekonomii, v Německu jeho vědecká kariéra akcelerovala. Šest let téma přednášel na univerzitě ve Freiburgu a dalších devět let se mu věnoval jako zástupce ředitele oddělení Ekonomie strategických vztahů Ústavu Maxe Plancka v Jeně. A po návratu domů navázal opět v CERGE-EI.

„Modelujeme situace a experimentálně zkoumáme, jakým způsobem se lidé chovají, jak reagují,“ vysvětluje.

DEVADESÁTKY, TY BYLY VOSTRÝ, BYLI JSME DESET LET NALITÝ V JEDNOM KUSE.

Problematiku přibližuje na dnes již klasickém příkladu. „Můj šéf z Jeny Werner Güth přišel už v osmdesátých letech s hrou jménem Ultimatum Game,“ uvozuje malou přednášku Levínský. „Jsme dva v místnosti. Ze stropu spadne sto korun. Mně do ruky. A já se mám rozmyslet, jak je rozdělím mezi sebe a vás. Vy nemůžete poměr, který zvolím, změnit, ale nebudete-li spokojená, dáte znamení,“ luskně prsty, „a celá stovka bude v čudu, nikdo nebude mít nic.“ Jinými slovy – buď dostanete aspoň něco, co vám druhý nabízí; pokud to nepřijmete, nezískáte vůbec nic.

Podle neoklasické ekonomie by řešení bylo jednoduché. „Ta předpokládá, že i když si nechám 99 korun a vám dám jen kačku, bude to pro vás lepší než nic a necháte to být. Jenže takhle se lidi nechovají!“ S touto hrou se experimentuje po celém světě. „Je srandovní, že se chování lidí liší i podle věku nebo pohlaví. Třeba malé děti. To druhé chce vždycky padesát, což to první, které má učinit návrh, nikdy nepochopí, takže se to druhé vždycky naštvě. A furt to padá pod stůl,“ usmívá se. „Čtyřicátníci vědí svý, takže druhému posílají kolem čtyřiceti procent. Pro sichr. Důchodci se spokojí s třiceti,“ líčí.

Čtyřicet let stará „hra“ způsobila revoluci v behaviorální ekonomii. Pravidel neoklasické teorie se totiž drží jen šimpanzi. Když hrají o banány. „Žádný šimpanz se nikdy nenechal připravit ani o ten jediný. Prostě chce banán.“ Proč lidoopům stačí jeden banán, a Homo sapiens se nespokojí s korunou? „Teorii je spousta. Já myslím, že lidé nevěří tomu, že už se s tím, s kým hráli, v životě neuvidí, takže hrají tak, jako by se hra měla ještě někdy opakovat a oni stáli na

druhé straně. A taky chtějí protistranu vychovat, dát jí najevo, že ji egoistické chování nevyjde lacino.“ Počítá se i se závislostí a zlomyslností. Inu, zkušenosti.

VÍRA V DRAMATICKÉ SITUACE

Co bylo v osmdesátých letech „odvážné“, je v současné době mainstream, teorie her patří k respektovanému ekonomickému odvětví. „Podařilo se nám docela dobře nabourat teorii o neviditelné ruce trhu. Dneska už víme, že její platnost je velice omezená,“ tvrdí Levínský. A já si – opravdu, ale opravdu nevím proč – vzpomenu na titul jeho krátké rozhlasové hry Václav Klaus odmítá svou rytinu.

Neviditelnou rukou trhu totiž žila česká ekonomika i politika po celá devadesátá léta. Zjednodušeně řečeno se tvrdilo: tady vše vyřeší sám bez regulace a dojdeme ke společnému blahobytu tím, že každý bude prosazovat vlastní sobecké zájmy. „My, co děláme teorii her, jsme přesvědčeni, že mnohem důležitější pro společnost jsou interakce, kde je nás málo a kde se vzájemně ovlivňujeme. A nejzajímavější je zkoumat, jak se lidé chovají v závislosti na chování druhých. Určující je nejen to, co o dané situaci vím já, ale též co o ní víte vy a jestli já vím, co víte vy, jestli vy víte, co já vím o tom, co víte vy a tak dál.“

Vědecké experimenty s lidmi mají přísná etická pravidla, v divadelních hrách si s lidmi ovšem může autor hrát bez pravidel. Tam René Levínský ctí jedině: Lidé musí být vystaveni dramatické situaci, protože pak jim lépe porozumíme. „Věřím v dramatickou situaci v divadle i v rámci teorie her.“

Své dvě poslední hry Poincarého domněnka a Dotkni se vesmíru a pokračující zasadil do vědeckého prostředí, ale abyste se u nich v divadle bavili, můžete o matematice a fyzice vědět zhruba stejně málo jako já. Stačí přistoupit na hru a užít si to. Stejného názoru je přední český divadelní teoretik Jan Císar. „Měli bychom však poslouchat slova dialogu, konverzaci postav. Z ní vyrůstá podivuhodný svět, v němž milion dolarů je nic proti vědomí poznání.“ Levínský má podle něj v sobě „něco plebejského, jestli tím budeme rozumět prostotu chování, bezprostřednost

MŮJ SYN STUDUJE ARCHITEKTURU V BERLÍNĚ. MUSÍM PSÁT JAK BLÁZEN.

a přímost vnímání, jistý cynismus jako schopnost s humorem, ironií až sarkasmem chápat sebe i svět kolem bez ‚pověř a iluzí‘, bez okázalosti; asi v tom duchu, jako když prohlásí, že českého uměleckého života se účastní většinou v neděli.“

„Nemám motivy, mám zakázky,“ odpovídá na otázku, jaké náměty pro další hry má v hlavě. „Mou múzou jsou červená čísla na účtu. Můj syn studuje architekturu v Berlíně, musím psát jak blázen,“ směje se otec devatenáctiletého syna a osmileté dcery. Červená čísla ale momentálně nehrozí. „Zakázek mám hodně, přitom pořád zdražuju.“ Pořád ale vnímá jako poctu, když se jeho textem divadelníci několik týdnů i měsíců zabývají.

O TECHNOLOGII MOCI

Nyní připravuje hru o královéhradeckých estébácích. „Mám nafocené záznaky z jejich schůzí. Chtěl bych udělat něco, jako byla Konference ve Wannsee, kde sedí patnáct fašounů a řeší, jak jako provedou konečné řešení. Tohle je podobné. V listopadu a v prosinci 1989 ještě měli dvě schůze, vůbec nereflaktovali, co se děje, řešili průser: Deset lidí ztratilo služební průkaz a jedna souдруžka nesplnila testy na 400 metrů běhu. Co s tím. A tak. Ohromně zábavná věc. Mám i životopisy těch lidí. Jednoho znám osobně. Je to hlavní vyšetřovatel hradecké StB, který loni na podzim poprvé v životě nevolil komunisty. Teď volí ANO.“

A tak po oslím můstku přejdeme opět k politice. Kolem podzimních a lednových voleb byl René Levínský poměrně aktivní. Plodný byl i na facebookovém profilu Nejhodnější medvídci, kde

komentoval i předjímal vývoj, publikoval také několik článků v médiích. „My liberálové máme fatální smysl pro detail, hádáme se kvůli každé kravině, takhle se ale vyhrát nedá, pořád se tvářit jako mistři morální převahy,“ glosoval třeba hledání hnid na antizemanovských kandidátech. „Máme smůlu a evolučně prostě vymřeme.“ Po prezidentských volbách se na čas odmlčel, snad aby to rozdejal, teď se do veřejného prostoru vrací. Liberálové i politické elity podle něj stále ještě žijí v minulém tisíciletí, kdy měli páky alespoň omezeně své voliče ovlivňovat, předkládat jim svoje témata a názory.

„V dnešní společnosti naopak téměř okamžitě vítězí průměrný názor.“ Technologie moci je jednoduchá. „Objeví-li se jakákoliv nová informace – třeba že Zeman propustil Kájínka – politik na Facebooku okamžitě vloží tři nebo čtyři (samozřejmě protikladné) dark posty, které danou informaci komentují, a pošle je pouze vybraným skupinám svých fanoušků. Večer se podívá, který post má nejvíce lajků, a toto prohlášení pak přednese v hlavních zprávách,“ popisuje.

Podle něj tato politikova „prázdnota“ nejenže vychází vstříc masám, ale je jimi vlastně v reálném čase formulována. „V Česku ale tuhle technologii zatím ovládá jen Andrej Babiš, tradiční strany se zatím ani nepokoušejí reagovat. Navíc nevidím ani jakoukoliv snahu reálně pracovat se základním problémem české společnosti, což jsou exekuce. Na papíře vypadá samozřejmě krásně, že máme nejnižší nezaměstnanost v historii. Jenže lidí mimo oficiální ekonomiku, kteří práci už vůbec nehledají, protože by jim jakýkoliv plat exekutor zabavil, je už dávno mnohem víc než nezaměstnaných,“ odkrývá kout ve statistickém stínu. A varuje. Pokud se tradiční stranám nepodaří tyto lidi urychleně přivést zpět na pracovní trh, je náš osud zpečetěn. „Jejich hlasy už budou dostávat jen národní socialisté, ať už si budou říkat jakkoliv. A to je situace, kterou z historie známe velice dobře. Včetně toho, kam vede.“ ●

Autorka je novinářka, spolupracuje s různými médii.